

Prof. em. dr hab. Bożena Pikała-Tokarz
ul. Zamknięta 5 m 1
41-205 Sosnowiec
e-mail: tokarzbozena@gmail.com
tel. kom. 793 33 34 26

Sosnowiec, 27 marca 2019 r.

Opinia

o dorobku naukowym, dydaktycznym i organizacyjnym dr hab. Joanny Czaplińskiej, profesora nadzwyczajnego UO, w związku z wnioskiem o nadanie Jej tytułu naukowego profesora nauk humanistycznych

Pani prof. UO dr hab. Joanna Czaplińska jest badaczką rozpoznawalną w polskim i czeskim środowisku slawistycznym ze względu na Jej aktywność naukową i organizacyjną w zakresie literaturoznawstwa bohemistycznego; Jej publikacjom autorskim towarzyszą prace nad redakcją i współredakcją książek zbiorowych. W życiu naukowym obu kultur uczestniczy, realizując dwustronne i międzynarodowe projekty badawcze, pełniąc funkcję eksperta oraz będąc członkinią rad naukowych dwóch czasopism czeskich („Česká literatura” i „Tahy”) i jednego słowackiego („Liticon”). Można więc Ją zaliczyć do grona naukowców organizatorów życia naukowego. Jej międzynarodowe kontakty naukowe i współpraca bilateralna sprzyjają nie tylko komunikacji międzykulturowej, lecz stanowią ważny czynnik rozwoju polskiej bohemistyki. Towarzyszy temu współpraca z polskimi ośrodkami slawistycznymi w formie wspólnych projektów, konferencji oraz recenzji wydawniczych, doktorskich i habilitacyjnych.

Zainteresowania naukowe prof. UO dr hab. Joanny Czaplińskiej skupiają się wokół zagadnień współczesnej czeskiej fantastyki naukowej oraz prozy czeskich pisarzy emigracyjnych po 1968 roku i jej recepcji w krajach anglojęzycznych. Problematyka science fiction dominowała w Jej pracach przed habilitacją, pozostających w kręgu rozprawy doktorskiej pt. *Dystopia na tle czeskiej fantastyki naukowej lat 70. i 80.*, napisanej pod kierunkiem dr hab. Józefa Zarka w 1998 r. Wydana w 2001 roku książka *Dziedzictwo robota. Współczesna czeska fantastyka naukowa* stanowi ważną monografię na temat tego gatunku w dwudziestowiecznej prozie czeskiej. Zarówno w artykułach, jak i w wymienionej książce rozważaniom na temat gatunku i jego struktury towarzyszy refleksja nad jego mentalną i kulturową motywacją. Fantastyka może bowiem służyć budowaniu wizji utopijnych, antyutopijnych i dystopijnych. Nie dziwią więc powroty Autorki do tej tematyki w artykułach pohabilitacyjnych: *Jaromir Šavřda – niepopularny autor z Ostrawy i zapomniana perleka*

czeskiej fantastyki (2008), *Spotkanie z Obcym – fantazja, antycypacja, metafora* (2013), *Libusza zdekonstruowana – gra mitem w noweli „Pole i palisada” Miloša Urbana* (2014), *Má česká science fiction (ženský) rod?* (2015), *Jsou scifistky feministky?* (2016).

Do momentu uzyskania stopnia doktora habilitowanego w 2007 r. na podstawie dorobku i książki pt. *Tożsamość banity. Problematyka autoidentyfikacji w młodej czeskiej prozie emigracyjnej po 1968 roku* (2006) opublikowała Ona 36 artykułów naukowych oraz wspomnianą książkę pt. *Dziedzictwo robota...* Wygłosiła referaty na 20 konferencjach naukowych. Współredagowała dwa tomy zbiorowe: *Tradycja i nowatorstwo w kulturach i literaturach słowiańskich* (2004) i *Intertekstualność w literaturach i kulturach słowiańskich* (2006). Coraz więcej uwagi poświęcała w nich prozie czeskich pisarzy emigracyjnych po 1968 roku, która zdominowała Jej badania, począwszy od książki habilitacyjnej

Po habilitacji, od 2007 roku opublikowała jedną książkę pt. *Přidaná hodnota exilu* (2014) w prestiżowym czeskim wydawnictwie naukowym Akademia oraz 27 artykułów naukowych. Wzięła udział w 19 konferencjach, dwóch międzynarodowych projektach naukowych: realizowanym przez Uniwersytet Śląski w Opawie i Uniwersytet Opolski (2010-2011), którego efektem jest praca zbiorowa pt. *Rozumíme se navzájem? Možnost reflexe minulosti v současnosti v české a polské literatuře, jazyce a kultuře 20. stol.*, red. L. Martinek, Opava-Opole 2011 oraz w wspólnym projekcie Uniwersytetu Południowoczeskiego, Uniwersytetu Karola w Pradze, Uniwersytetu w Glasgow i Uniwersytetu Opolskiego na temat języka reprezentacji, czego wynikiem są dwie publikacje zbiorowe pt. *Jazyky reprezentace*, red. V. Veberová, P. A. Bílek, V. Papoušek, D. Skalický, Praha 2012 i *Jazyky reprezentace 2*, red. D. Skalický, M. Bauer, Z. Brdek, V. Papoušek, Praha, Akropolis 2014. Udział w ostatnim projekcie dokumentują Jej publikacje autorskie: w pierwszej rozdział pt. *Způsob evokování domova v prozách Sylvie Richterové a Josefa Škvoreckého*; w drugiej rozdział pt. *Strategie jazykové konverze – případ Libuše Monikové, Ireny Brežné a Ewy Stachniak*. W ramach tego samego projektu ukazała się autorska monografia pt. *Přidaná hodnota exilu*. Spektrum badawcze prof. UO, dr hab. Joanny Czaplińskiej, wyznaczone przez czeską prozę emigracyjną uległo rozszerzeniu i pogłębieniu o zagadnienia językowej konwersji i jej strategie (*Způsob evokování domova v proch Sylvie Richterové a Josefa Škvoreckého*; *Strategie jazykové konverze – případ Libuše Monikové, Ireny Brežné a Ewy Stachniak*) oraz okazjonalnie o problematykę komunikacji międzykulturowej (*Alternativní dějiny jako pokus o vyrovnání s národními traumaty*) w rozdziale wydrukowanym w monografii zbiorowej *Rozumíme se navzájem...* Między innymi kategorie czasu, przestrzeni, mentalności i wrażliwości pisarskiej służą w nich jako narzędzia badawcze, pozwalające

uporządkować i zrozumieć motywacje dokonywanych przez pisarzy konwersji językowych. Należy już w tym miejscu zwrócić uwagę na to, że w badaniach swych Kandydatka nie porzuca wcześniej podejmowanych tematów, lecz pogłębia nad nimi refleksję o nowe fakty i spojrzenia metodologiczne. W efekcie Jej publikacje tworzą całość, w której przeplatają się rezultaty wcześniejszych badań z najnowszymi, umieszczając je w szerszej i poznawczo bogatszej perspektywie. Dotyczy to w szczególności sposobu tematu czeskiej prozy emigracyjnej, który począwszy od artykułów o charakterze deskrypcyjno-analitycznym, stał się świadectwem mentalnym, kulturowym, wyrazem artystycznego rewelatorstwa, a także skomplikowanych pytań psychologicznych i estetycznych. W ten sposób czeska proza emigracyjna odkryła przed Badaczką nowe aspekty psychologiczne i artystyczne, takie jak „tożsamość dwuwartościowa” czy „zwielokrotniona”, nazywane przez Nią „wartością dodaną” emigracji, głównie w znaczeniu wzbogacenia literatury czeskiej, choć nie sposób nie zauważyć w tym tendencji uniwersalizującej w perspektywie świadomości jednostkowej i zbiorowej.

Niewątpliwie współpraca międzynarodowa w szczególności wpłynęła na krystalizację wcześniejszych spostrzeżeń dr hab. Joanny Czaplńskiej na temat czeskiej prozy emigracyjnej. Jej zasługą jest jednak podjęcie i wyeksponowanie problemu tożsamości pisarza, który z różnych powodów porzuca język rodzimy dla języka kraju emigracji. Opisując strategie i przyczyny tego zjawiska, presuponuje w ślad za Milanem Kunderą wątpliwą zasadność pytania o tożsamość pisarza emigracyjnego, przypisaną do określonej kultury i narodowości. Pozostaje Ona jednak na poziomie deskrypcji, zadawając się faktami literackimi i ich kontekstami. Z pełną świadomością, że nie ma jednoznacznej odpowiedzi na tak postawione pytanie przedstawia przykłady konwersji językowych dokonanych z konieczności lub potrzeby artystycznej i mentalnej. Słusznie więc jako swe osiągnięcia naukowe podaje książkę z 2014 roku pt. *Přidaná hodnota exilu* oraz cykl 14 artykułów podejmujących wieloaspektowo zjawisko konwersji językowej. Stanowią one oryginalny wkład prof. UO dr hab. J.Czaplńskiej w badania nad dwudziestowieczną prozą czeską.

Książka, jak i wspomniany cykl artykułów dopełniają się wzajemnie, ponieważ dotyczą one prozy emigracyjnej rozpatrywanej w aspekcie czasu i przestrzeni, języka, kultury oraz tożsamości. Pomimo że w artykułach Autorka wyraźnie skupia się na zagadnieniu konwersji językowej na przykładzie wybranych pisarzy czeskich, polskich i słowackich, nie unika przy tym uwzględnienia lub zasygnalizowania kontekstu i związanych z nim przyczyn, które spowodowały zmianę języka ekspresji literackiej przez pisarzy. Dlatego należy książkę i cykl artykułów traktować całościowo ze względu na wzajemne dopełnianie.

Książka składa się z 15 rozdziałów powstałych w oparciu o wcześniej drukowane artykuły i przemyślenia z książki habilitacyjnej pt. *Tożsamość banity...*, które uległy powtórnemu opracowaniu, zredagowaniu, a niektóre wymagały tłumaczenia. Zostały one uporządkowane w całość, czyniąc uwagi (jak zapowiada podtytuł *Úvahy o české exilové literatuře po roce 1968*) spójnymi rozważaniami. Już we wstępie Autorka stawia ważną tezę, stwierdzając że twórczość emigracyjna stanowi „wartość dodaną” literatury krajowej, by w następnych rozdziałach: przedstawić próbę opisu poetyki, recepcję tej literatury w paryskiej „Kulturze”, jej rozrachunkowość i terapeutyczną funkcję, podkreślając symboliczną rolę metafory roku 1968 w prozie Jiřího Klobouka i Karla Šrpna. Ze względów artystycznych, językowych i psychologiczno-kulturowych szczególne miejsce w tych rozważaniach zajmuje twórczość Jana Křesadlo, Lubomíra Martíňka i Milana Kundery. Pisarze ci, podobnie jak Jan Novák oraz ikona kina Miloš Forman reprezentują twórczość wartościową artystycznie, istniejąc „pomiędzy” dwiema kulturami. Křesadlo jest ceniony przez Autorkę za rozwiązania fabularne, formalne i nieprzeciętne zdolności lingwistyczne oraz odwagę i kontrowersyjność. Twórczość Lubomíra Martíňka fascynuje nomadyzmem, brakiem zakorzenienia, pragnieniem wolności oraz doświadczaniem inności w różnych stronach świata, co wyraża struktura i fabuła jego utworów, oparta na budowie rizomatycznej, gdzie początek, koniec i dominujący element tracą swe tradycyjne znaczenie. Twórczość Milana Kundery natomiast stanowi dla Niej inspirację dla rozważań nad specyficzną tożsamością emigracyjnego artysty i jego dzieła.

Powyższe uwagi prowadzą w trzech ostatnich rozdziałach do prób odpowiedzi na pytanie w jakim stopniu studia nad literaturą emigracyjną mogą stanowić podstawę do studiów na literaturę jako całością, ponieważ Autorka dostrzegła w twórczości emigracyjnej „wartość dodaną”, co w zmienionej sytuacji politycznej wprowadza w krąg Jej studiów następny problem, związany z emigracją bez wyraźnych powodów politycznych i ekonomicznych. Zmieniła się motywacja, lecz aktualną emigrację łączy z tą już historyczną zjawisko geograficznej dyslokacji (w przestrzeni).

Książka i wskazany cykl artykułów pokazują, jak i w jakim stopniu kontekst (nawet narzucony) może paradoksalnie przysłużyć się powstaniu uniwersalnej wartości literatury. Szczegółowe badania nad emigracyjną prozą czeską dr hab. Joanny Czaplińskiej mają nie tylko wartość historycznoliteracką, lecz mogą stanowić podstawę do refleksji - w pewnym stopniu - z zakresu filozoficznej estetyki ogólnej, teoretycznoliterackiej i kulturowej. Jednocześnie zwraca uwagę zdecydowana dwujęzyczność Jej publikacji: na ogólną liczbę 54 przypadają 32 w języku czeskim (w tym książka „profesorska”) i 1 w języku angielskim, pozostałe (w tym 2 książki) w języku polskim.

Ściśle związana z własną działalnością naukową jest opieka naukowa dr hab. Joanny Czaplińskiej nad młodą kadrami, jaką stanowi kształcenie doktorów. W 2017 r. wypromowała na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Ostrawskiego mgr. Gabrielę Gańczarczyk (*Obrazy macierzyństwa oczyma wybranych czeskich i polskich pisarek przed I wojną światową*). Aktualnie pełni funkcję promotorki w dwóch przewodach doktorskich: mgr Aleksandry Paluch przygotowującej rozprawę doktorską nt. *Kategoria przestrzeni w powieściowych utopiach negatywnych na przykładzie polskiej i czeskiej literatury XX wieku* i mgr Anny Gnot - nt. „*Dziewiąty życiorys*” – *wymiar przestrzeni autobiograficznej w twórczości Oty Pavla*. Była recenzentka w 10 przewodach doktorskich i 9 postępowaniach habilitacyjnych oraz opiniującą członkinią w 3 innych postępowaniach habilitacyjnych. Uczestniczyła także w postępowaniu o nadanie stopnia profesora badawczego prof. Pavlovi Janouškowi, Cs. PhD w Czeskiej Akademii Nauk.

Dr hab. Joanna Czaplińska tłumaczy również literaturę czeską, przede wszystkim fantastyczno-naukową, co traktuje w sposób osobisty. W pracach tych Jej umiejętności językowe oraz doświadczenie osobiste, i zawodowe, naukowe i praktyczne (np. z okresu pracy w czechosłowackim Ośrodku Kultury i Informacji w Szczecinie) znajdują znakomite połączenie. Tłumaczyła dla kilku czasopism: „Fantastyki”, Nowej Fantastyki”, „Problemów”, „Kameny” i Panoramy”. W latach 2007-2008 ukazały się w wydawnictwie Solaris dwa tomy powieści Františka Novotnego pt. *Długi dzień Walhalli*. T. 1: *Miecze i pierścień* oraz T.2: *Najeźdźcy* w Jej przekładzie. Od roku 1999 w czasie swej pracy w Uniwersytecie Szczecińskim była jurorem w ogólnopolskim konkursie translatorskim dla studentów bohemistyki, który do 2009 roku odbywał się corocznie pod patronatem Czeskiego Centrum Kultury.

Jej aktywności naukowej towarzyszy działalność organizacyjna i dydaktyczna, które ze sobą współlistnieją, ponieważ Kandydatka potrafi swe przygotowanie zawodowe przekazać i wykorzystać w formach popularnonaukowych, jak również w różnych sposobach organizacji życia naukowego i dydaktyki. W roku 2016 utworzyła Akademię Młodego Poligloty w Uniwersytecie Opolskim. Jest to seria wykładów adresowanych do uczniów szkół podstawowych, mająca na celu popularyzację nauczania kultur i języków obcych. Towarzyszą im warsztaty służące utrwalaniu wiedzy z wykładów poprzez naukę podstawowych zwrotów grzecznościowych i prace plastyczne na temat omawianych języków i kultur. Inicjatywa ta wzbudza duże uznanie nie tylko ze względu na pozyskiwanie późniejszych studentów. Zinstytucjonalizowana ma duże szanse przetrwania.

Była inicjatorką i organizatorką 7 edycji cyklu międzynarodowych konferencji naukowych „Symposium Opoliense”, którym przewodniczyła od 2009 do 2018 roku. W każdej z nich uczestniczyło około 50 naukowców z krajów słowiańskich. Również efektem łączenia przez Nią różnych typów aktywności akademickiej jest koordynowanie w Uniwersytecie Opolskim projektu *Czesko-polskie partnerstwo kulturowo-dydaktyczne* w ramach Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej RCZ-RP 2007-2013 z Uniwersytetem Palackiego w Ołomuńcu w latach 2009-2012. W ramach tego projektu do programu studiów w zakresie przedmiotów do wyboru wprowadzono w UO dwa przedmioty: „Czeski film fabularny” i „Adaptacje filmowe czeskich utworów literackich”. Rozszerzeniu oferty dydaktycznej slawistyki opolskiej posłużył również uzyskany przez Nią grant z Funduszu Wyszehradzkiego, przeznaczony na wprowadzenie nowego przedmiotu „Literatury emigracyjne państw Grupy Wyszehradzkiej i innych krajów słowiańskich”. Grant pozwolił na zaproszenie z wykładami gościnnymi 18 pracowników naukowych z uniwersytetów i akademii nauk czeskich, słowackich i węgierskich. Natomiast Ona była często zapraszana na wykłady gościnne do uniwersytetów w Ostrawie, Ołomuńcu i Brnie, przede wszystkim w ramach programu Erasmus/ Erasmus+.

Osiągnięcia dydaktyczne dr hab. J. Czaplińskiej również nie są małe, mierząc je dyplomami studentów slawistów. Wypromowała ponad 30 licencjatów i ponad 20 magistrów.

Dr hab. Joanna Czaplińska czynnie uczestniczy w polskim i czeskim życiu naukowym, o czym świadczy nie tylko udział w dwóch międzynarodowych projektach badawczych, lecz także pełnione przez Nią funkcje. Od roku 2009 jest członkinią rady naukowej czasopisma „Česká literatura” (indeksowanego w bazach ERIH+ i SCOPUS), wydawanego przez Instytut Literatury Czeskiej Akademii Nauk, będąc jedynym reprezentantem polskich bohemistów. Od 2010 r. weszła w skład rady naukowej czasopisma „Tahy” wydawanego przez Wydział Filozoficzny Uniwersytetu w Pardubicach, a od 2014 r. – czasopisma „Liticon, wydawanego przez Wydział Filozoficzny Uniwersytetu Konstantego Filozofa w Nitrze.

Od 2007 r. należy w Republice Czeskiej do grona ekspertów recenzujących wnioski grantowe; w latach 2007-2013 przygotowała 34 oceny wniosków. Od 2015 r. jako ekspert zagraniczny, oceniający dorobek czeskich jednostek badawczych i naukowo-dydaktycznych zaopiniowała kilkaset publikacji. W 2011 r. na wniosek Prezydium Czeskiej Akademii Nauk została powołana na członkinię komisji ewaluacyjnej Instytutu Literatury Czeskiej CzAN, w 2015 r. – również Instytutu Slawistyki CzAN. Udział w komisjach zaowocował w 2011 r. utworzeniem Konsorcjum Bohemistyki Literaturoznawczej, stowarzyszenia bohemistów z

całego świata, którego jednym z członków założycieli jest Instytut Sławistyki UO. Konsorcjum stworzyło w ramach akademii placówkę badawczą „Czeska Bibliografia Literacka”. W 2017 r. prof. UO dr hab. Czaplińska została wybrana na przewodniczącą Rady Naukowej monitorującej działania placówki. Wydziały Filozoficzne Uniwersytetu w Ostrawie i Uniwersytetu Palackiego w Ołomuńcu powołały Ją na członkinię ich Stałych Rad Naukowych Studiów Doktoranckich w Zakresie Literaturoznawstwa w roku 2009 i 2011. W roku 2018 została nominowana przez JM Rektora Uniwersytetu Południowoczeskiego w Czeskich Budziejowicach na członkinię Międzynarodowej Rady Naukowej.

Funkcje te świadczą o wysokiej ocenie Jej działalności badawczej przez czeskie środowisko naukowe. Również powierzenie Jej przez Uniwersytet Opolski funkcji dziekana Wydziału Filologicznego dowodzi wysokiej ocenie Jej działalności organizacyjnej.

Przegląd całego dorobku naukowego prof. UO dr hab. Joanny Czaplińskiej wskazuje że jest to dorobek poważny i ważny dla badań nad literaturą czeską XX wieku zarówno w perspektywie polskiej, jak i czeskiej bohemistyki. Ambitne podejmowanie przez Nią problemów trudnych i ich badanie spotkały się z wysokimi ocenami w czeskim środowisku naukowym, o czym świadczą też powierzane Jej funkcje. Ponadto Kandydatka reprezentuje wyjątkowe zdolności w zakresie organizowania życia naukowego (i okołonaukowego) oraz w podejmowaniu inicjatyw organizacyjnych, o czym świadczą m. in. kierowane przez Nią programy badawcze, organizowane konferencje oraz redakcje tomów naukowych. Uzasadnieniem mojego przekonania jest przede wszystkim Jej dorobek i aktywność naukowa oraz organizacyjna w krajowym i zagranicznym środowiska naukowego.

Wysoko oceniam dotychczasowy dorobek naukowy, dydaktyczny i organizacyjny pani dr. hab. Joanny Czaplińskiej i jestem przekonana, że w pełni uzasadnia inicjatywę Rady Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Opolskiego, dotyczącą wystąpienia z wnioskiem o nadanie Jej tytułu naukowego profesora nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa.

Prof. em. dr hab. Bożena Pikala-Tokarz